

Výstup Nmap

*Specializovaná mapa pro evidenci a analýzu místních
a pomístních názvů ve vztahu ke znalosti, vnímání a
identitě obyvatel*

(popis výstupu

– obrazová dokumentace viz příloha)

Dostupné na www.nazvymist.cz

Přemysl Mácha

Jaroslav David

Luděk Krtička

Ostravská univerzita v Ostravě

2014

Projekt DF11P01OVV022

Místní a pomístní názvy jako kulturní dědictví a zdroj lokální, regionální a národní identity. Příprava metodiky ochrany místních a pomístních jmen

Výstup Nmap

Specializovaná mapa pro evidenci a analýzu místních a pomístních názvů ve vztahu ke znalosti, vnímání a identitě obyvatel

(mapa je dostupná na www.nazvymist.cz, viz též obrazová příloha).

PhDr. Přemysl Mácha, Ph.D., doc. Mgr. Jaroslav David, Ph.D., Mgr. Luděk Krtička (Ostravská univerzita v Ostravě)

Anotace: Specializovaná mapa zachycuje aktuální situaci ve znalosti a užívání toponym, zejména jejich nestandardizovaných, tzv. živých podob v zájmových lokalitách řešeného projektu (Ostrava, Havířov, obce v povodí Morávky a Vsetínské Bečvy). Toponyma jsou reprezentována ve formě bodů nad mapovým podkladem, ke každému takovému objektu jsou připojeny odpovídající záznamy (znalost, původ, popis objektu, popř. příběh místa, obrazová dokumentace).

Mapa je dostupná přes WWW rozhraní na adrese www.nazvymist.cz.

Na základě dat vedených v této aplikaci je umožněno další posilování lokální, regionální a národní identity, uchování historické paměti a ochrana kulturního dědictví – hodnot, které jsou v toponymech obsaženy.

Obsah mapové aplikace může být a je postupně rozšiřován a doplňován o další lokality z území ČR, které již nebyly předmětem řešeného projektu.

Uživatelé: jednotlivci, orgány státní správy a samosprávy, rozpočtové a příspěvkové organizace, včetně základních a středních škol, popř. vysokých škol

OBSAH

1. Východiska.....	4
2. Vývoj mapové aplikace a její základní parametry	5
3. Možnosti specializované mapy z hlediska správy dat.....	6
4. Možnosti systému – uživatelé (jednotlivci, instituce).....	9
5. Závěr	9
Použité prameny, odborná literatura a další zdroje	10

1. VÝCHODISKA

Nedílnou součástí našeho života jsou zeměpisná jména (toponyma), umožňující lidem orientaci v prostoru. Tato toponyma nalzáme v mapách ve standardizované formě. Mimo oficiální zeměpisná jména však existuje řada nestandardizovaných místních a pomístních názvů a urbanonym, která jsou běžně užívána místními obyvateli, tzv. živých jmen.

Zeměpisné názvy v sobě často uchovávají informace o charakteru místa, jeho současném či dřívějším užívání nebo událostech, které se v dané lokalitě odehrály. Sběr takového názvosloví je časově náročný a zahrnuje celou řadu technik sahajících od rozhovorů s pamětníky, přes soupisy až po dotazníková šetření s větším vzorkem respondentů. Zde vyvstává problém efektivního zpracování shromážděných dat, správy a zálohování získaného souboru, generování specifických dotazů a reportů a především zpřístupnění a popularizace výsledků výzkumu široké veřejnosti, a to nejlépe formou digitální interaktivní mapy. Nejedná se pouze o problematiku základní kategorizace jednotlivých toponym a jejich geometrické reprezentace v prostoru, ale také o vedení agendy respondentů, jejich způsobů užívání názvu, evidenci příběhů, fotografií a jiných dokumentů, které jsou k danému místu vztaženy. Jednou z možností úspěšně řešící výše uvedené problémy je použití online mapového portálu provozovaného nad relační databází. V rámci řešeného projektu projektu (podrobněji viz David – Mácha 2014) byl vyvinut systém *Názvy míst*, který je v současnosti provozován na internetové adrese www.nazvymist.cz. Jeho výstupem je *Specializovaná mapa pro evidenci a analýzu místních a pomístních názvů ve vztahu ke znalosti, vnímání a identitě obyvatel*. Specializovaná mapa zachycuje aktuální situaci ve znalosti a užívání toponym, zejména jejich nestandardizovaných, tzv. živých podob v zájmových lokalitách řešeného projektu (Ostrava, Havířov, obce v povodí Morávky a Vsetínské Bečvy). Zdrojem pro vytvoření mapy byl terénní výzkum toponymie prováděný v zájmových obcích (viz Použité prameny, literatura a další zdroje).

2. VÝVOJ MAPOVÉ APLIKACE A JEJÍ ZÁKLADNÍ PARAMETRY

Spolupráce jazykovědců a geografů znamenala v tomto případě rychlou cestu od lokálně vedených datových souborů po webovou aplikaci. Již základní požadavky předurčily pro správu dat relační databázi. Mezi hlavní charakteristiky patřilo: systém je primárně určen pro sběr dat a jejich vedení, systém umožňuje data vkládat, editovat a pořizovat nad nimi různé výstupy ve formě sestav více uživatelům v jeden okamžik a vede data centrálně v jednotné formě.

Práce na novém systému s názvem *DB systém Místa paměti* započaly v lednu 2012 a o čtyři měsíce později byla poskytnuta první verze systému 1.0.2, která umožňovala základní operace plnění databáze údaji. Systém používal pro ukládání dat centrální databázové úložiště MySQL umístěné na serveru. To umožňovalo k datům přistupovat a data spravovat více uživatelům v reálném čase, což bylo prováděno prostřednictvím grafického rozhraní v programu Microsoft Access 2010, respektive Access Runtime u těch uživatelů, kteří neměli k dispozici kancelářský balík Microsoft Access Professional. Přístup z MS Access do MySQL databáze byl řízen přes MySQL Connector/ODBC. Databáze obsahovala celkem 14 tabulek, z nichž většinu tvořily číselníky, využívané v rámci menu jako dostupné volby. Například tabulka *toponyma-druh objektu* obsahuje seznam 84 objektů, ke kterým se mohou názvy vztahovat. Ve srovnání s databází *Geonames*, která obsahuje 165 typů, se jedná o poloviční hodnotu. Na druhou stranu, seznam byl shledán dostatečný pro potřeby projektu a je možné jej kdykoliv doplnit. Pro potřeby územní identifikace názvů byl použit Číselník obcí (CISOB) poskytovaný Českým statistickým úřadem. Použitá struktura území je s platností k 1. lednu 2012.

Primárně byly plněny tabulky *respondenti*, *nazvy* a *odpovedi*. V tabulce *nazvy* byly vedeny informace o jednotlivých názvech, tabulka *respondenti* obsahovala údaje o respondentech a tabulka *odpovedi* sloužila k přiřazení názvů jednotlivým respondentům a vedení specifických informací o vztahu respondent – název (úroveň znalosti, používání, příběh atd.). Většina základních požadavků byla tímto řešením naplněna. Navíc byla vyloučena možnost ztráty dat na straně uživatelů z důvodu selhání hardware a na serveru, kde byla MySQL databáze provozována, byly nastaveny automatické denní zálohy. Současně započalo v geografickém informačním systému (GIS) postupné vedení geometrické složky v souřadnicovém systému S-JTSK. Jednotlivá toponyma byla lokalizována k bodu nad

základními mapami v měřítku 1 : 25 000 a později 1 : 10 000. Zde byla data vedena lokálně, používána jednotná struktura dat a datový formát (shapefile) a výzkumná oblast byla rozdělena mezi jednotlivé přispěvatele. Předpokládané budoucí propojení s daty v MySQL databázi bylo řešeno použitím jedinečného identifikátoru IDGIS. Základními použitými programovými prostředky byl ArcGIS ve verzi 10 a QGIS ve verzi 1.8.

Oddělení atributové a geometrické složky a zároveň potřeba zpřístupnit výsledky výzkumu co nejširšímu okruhu uživatelů bez nutnosti jakékoliv instalace aplikace či rozhraní vedly po několika měsících k rozhodnutí přepracovat dosavadní systém a převést jej do prostředí webu, a to formou digitální mapy. Stávající databáze v této době již obsahovala přibližně 1 500 názvů, stovky respondentů a několik desítek tisíc vazeb typu název – respondent, tzv. odpovědí. Systém *Místa paměti* byl vyvíjen až do března 2013, kdy byla uvolněna poslední verze 1.2.3, a následně vzhledem k přechodu na novou webovou aplikaci *Názvy míst* byl jeho další vývoj ukončen.

Aplikace *Názvy míst* (používáme tento název pro uživatele srozumitelnější) převzala strukturu databáze a doplnila ji o řadu nových prvků. V současnosti je aplikace vyvíjena ve spolupráci s IT firmou Moravio specializující se na prostředí webu. Systém je dostupný přes internetový prohlížeč, používá jako úložiště databázi MySQL, rozhraní je postaveno na XHTML, CSS, PHP a JavaScriptu. Hlavním přínosem aplikace je propojení atributové a geometrické složky, kdy je využíváno API Mapy.cz. Pro tyto účely byla nejdříve v GIS data transformována ze souřadnicového systému S-JTSK do WGS-84 a souřadnice bodů propojeny s názvy v databázi. API Mapy.cz bylo zvoleno především z důvodu vhodného mapového obsahu, kdy je umožněn snadný výběr mezi obecnou, leteckou a turistickou mapou. Právě turistická mapa, obsahující různé body zájmu a turistické značení, byla zvolena jako výchozí mapový podklad, který nejlépe přiblíží získané údaje veřejnosti.

3. MOŽNOSTI SPECIALIZOVANÉ MAPY Z HLEDISKA SPRÁVY DAT

Po přihlášení do administrace je dostupných několik voleb v levé části menu: *Místa*, *Respondenti*, *Odpovědi*, *Reporty a Návrhy*. Vzhledem k tomu, že toponymum je vázáno

k určitému místu a často je tvořeno na základě událostí, charakteru místa či způsobu jeho užívání, je v systému v menu používáno označení *Místa* oproti původnímu *Názvy*.

Místa slouží pro správu jednotlivých názvů, tedy jejich atributové a geometrické složky. Je zde dostupný jejich kompletní přehled, názvy je možné prohledávat, filtrovat na základě různých parametrů a aktuální výpis záznamů lze exportovat do CSV nebo TXT. U záznamů je možné editovat jejich údaje, anebo založit nový záznam, kde lze vyplnit řadu údajů (název, varianty názvu, popis, odbornou etymologii) a v některých polích vybírat z předdefinovaných hodnot, které jsou dostupné v rozbalovacím menu (druh objektu, ke kterému se váže název, obec, kde se název nachází). V případě plošně rozsáhlých obcí, kdy může docházet k duplicitním výskytům názvu, je možné upřesnit také lokalitu, případně podlokalitu.

V části *Metodika hodnocení kulturní a historické hodnoty jména* lze hodnotit některé aspekty toponyma. Cílem je získat numerický odhad hodnoty toponyma v kontextu dané obce, maximální ohodnocení je 100 bodů. Je možné hodnotit tyto aspekty (vždy max. 20 bodů): stáří jména, podobnost s jinými jmény, historická hodnota, nářeční podoba, ohroženost jména.

Pro zadání pozice místa je k dispozici mapové okno a pole s údaji o zeměpisné délce a šířce. Místo lze vybrat kliknutím do mapy, respektive zadáním zeměpisných souřadnic v decimálním formátu. Seznam míst lze pro potřeby práce v GIS exportovat z databáze včetně zmiňovaných souřadnic. V současnosti ale nejsou názvy připraveny pro mapové výstupy ve specifickém měřítku. Znamená to, že názvy nejsou v aktuální verzi databáze kategorizovány a není u nich vedena velikost, zvýraznění, prostrkávání písma ani celková rotace. Ostatně tyto vlastnosti potřebné pro tisk nebyly uvažovány od počátku projektu.

Poslední možností v menu místa je přidávání příloh. Může se jednat o fotografie, skeny nebo jiné typy dokumentů. Po uložení místa je ihned dostupná volba *Přidat odpověď*, která slouží k propojení respondenta (respondentů) s daným místem včetně jejich specifických znalostí o místu.

V menu *Respondenti* je dostupný přehled všech respondentů, které lze obdobně jako u míst prohledávat a filtrovat na základě různých parametrů, editovat jejich údaje, anebo lze založit nový záznam. U respondentů lze vést běžné údaje, jako jsou jméno, příjmení, povolání, věk, pohlaví, bydliště. Dále jsou to specifické volby týkající se rodáctví respondenta (rodák/nerodák), vztahu jeho rodičů k obci z hlediska jejich rodáctví, délky pobytu

respondenta v dané obci, použitím způsobu šetření a typu respondenta (respondent/skupina respondentů/anonymní respondent). Tyto údaje však nejsou veřejnosti dostupné a přístup k nim mají pouze uživatelé s právy administrace systému. Menu *Respondenti* neslouží pouze k vedení registru respondentů, ale je využito v rámci odpovědí pro jejich propojení s místy a také pro různé reporty a specifické statistiky.

Menu *Odpovědi*, jak již bylo několikrát zmíněno, slouží k propojování míst s respondenty. Je zde možné přiřadit respondenta včetně volby jeho znalosti a používání názvu, vyplnit lidový výklad nebo příběhy, které se k danému místu vážou. Zároveň je možné zvolit, zdali se má daný lidový výklad nebo příběh publikovat pro veřejnost.

Reporty jsou zaměřeny na kontrolní a analytické výstupy. V reportech pro názvy lze kontrolovat duplicity a chybějící údaje jako GPS souřadnice, druh objektu nebo vyhledat názvy bez odpovědí. Duplicity v názvech poskytují přehled o geografickém rozšíření názvu v rámci zkoumaného území, kdy se název vyskytuje v několika obcích. Také v rámci jedné obce se může vyskytnout hned několik shodných názvů. Často se jedná o rozdílné druhy objektů, ale ani názvy vázané na stejný druh objektu, lišící se pouze lokalizací v rámci obce, nejsou výjimkou. Většinou se ale tyto případy nacházejí v územně rozsáhlých obcích. Reporty pro respondenty a odpovědi jsou opět kontrolní. Umožňují kontrolovat duplicitní respondenty a také respondenty, u kterých nebylo vyplněno jméno nebo příjmení. U odpovědí lze kontrolovat výskyt duplicit, kdy se jedná o odpovědi stejného respondenta ke stejnému názvu.

Výše zmíněné reporty se generují jako výstup přímo v prohlížeči. Oproti tomu tři statistiky, které jsou v menu *Reporty* zabudovány, se generují do výměnného formátu CSV. *Statistika toponym a respondentů za obce* poskytuje základní souhrnný přehled o počtu toponym v obci včetně počtů za jednotlivé typy: agronyma, hodonyma, hydronyma, oronyma, místní jména a objekty vázané na osídlení. Dále je k dispozici suma respondentů v obci a z toho počet anonymních respondentů. *Statistika typů znalostí názvů* obsahuje seznam všech názvů vedených v databázi včetně jejich lokalizace a ke každému názvu sumarizuje hodnoty o znalosti názvu v závislosti na použitém šetření. Tabulka P4.1 uvádí příklad takovéto statistiky pro název *Palúch*. Obdobně je zaměřena *Statistika respondentů*, která ke každému respondentovi sumarizuje počty odpovědí s rozčleněním dle znalosti a používání názvu.

4. MOŽNOSTI SYSTÉMU – UŽIVATELÉ (JEDNOTLIVCI, INSTITUCE)

Kromě jednotlivců mohou být uživateli specializované mapy orgány státní správy a samosprávy, rozpočtové a příspěvkové organizace, včetně základních a středních škol, popř. vysokých škol. Těm poslouží např. pro evidenci toponym v jejich standardizované či nestandardizované podobě, jako zdroj pro vytváření uličního názvosloví, vzdělávacích a propagačních materiálů s vlastivědnou a historickou tematikou apod.

Uživatelům je umožněno podrobné prohlížení míst nad mapou a vypisování informací po kliknutí na místo. K dispozici je textové vyhledávání dle názvu a obce, dle územní struktury, druhu objektu, typu toponyma, nebo lze omezit vyhledávání na místa s příběhy respondentů a jejich věkovou kategorií. Výsledky jsou zobrazeny v mapovém okně a uživatel má možnost jednotlivá místa prozkoumat.

Zapojení veřejnosti (jednotlivci, instituce) do projektu je umožněno několika způsoby. Pokud uživatelé mají nějaké připomínky nebo náměty na doplnění údajů, mohou přes formulář nahlásit úpravu místa. Údaje jsou poté viditelné jako návrhy správci systému, který je může schvalovat. Zároveň je zde pro uživatele možnost registrovat se, přihlásit se přes Facebook, anebo provádět návrhy bez registrace. Přihlášený uživatel, jednatel nebo instituce, má přehled o jím vložených místech, může je upravovat, vést oblíbená místa a sledovat jejich stav. Také může místa sdílet se svými přáteli přes sociální síť.

5. ZÁVĚR

Specializovaná mapa se během krátké doby vyvinula ze systému pro sběr dat do plnohodnotné mapové aplikace sloužící k mapování a evidenci toponym, a to nejen v zájmových lokalitách projektu (v 2. polovině roce 2014 se zapojily lokality, mj. Most, Karviná, Staré Hamry, Mohelno, Havlíčkův Brod). Její snahou je veřejnost, jednotlivce i instituce, zapojovat a získávat od ní nové údaje a podněty, které lze využít v rámci dalšího bádání. Zvolené řešení postavené na databázi MySQL, API Mapy.cz a standardech v prostředí webu je v současnosti dostatečné a umožňuje další rozvoj mapové aplikace v závislosti na budoucích požadavcích.

POUŽITÉ PRAMENY, ODBORNÁ LITERATURA A DALŠÍ ZDROJE

Dotazníkový výzkum a soupisy. Archivní prameny

Anonymního dotazníkového šetření prováděného v letech 2011–2014 se v zájmových lokalitách zúčastnilo cca 1 200 respondentů ve věku 12–90 let:

- městské lokality cca 700 respondentů: Ostrava-Hošťálkovice 44, Ostrava-jih 157, Ostrava-Moravská Ostrava 161, Ostrava-Poruba 109, Ostrava-Vítkovice 17, Havířov 184;
- venkovské lokality cca 500 respondentů: Raškovice 91, Pražmo 61, Vyšní Lhoty 49, Krásná 45, Morávka 22, Karolinka 93, Velké Karlovice 87, Nový Hrozenkov 37.

Kromě dotazníkového šetření v každé z obcí probíhaly soupisy toponym formou skupinových rozhovorů s pamětníky, kronikáři, žáky a studenty (podrobněji viz David – Mácha 2014).

Pro zpracování map byla také využita toponyma ze soupisů pomístních jmen uložených v Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., a podklady získané z archivních fondů obcí uložených v Archivu města Ostravy, SokA Karviná, SokA Vsetín a Zemském archivu Opava.

Literatura

Acta onomastica (2010), 51, č. 1 (monotematické číslo věnované výzkumu a zpracování pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku, včetně jejich lexikografického a kartografického zpracování).

DAVID, Jaroslav – MÁCHA, Přemysl (2014). *Názvy míst. Paměť, identita, kulturní dědictví*. Brno: Host.

HOSÁK, Ladislav – ŠRÁMEK, Rudolf (1970, 1980). *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I–II*. Praha: Academia.

KRAAK, Menno-Jan – ORMELING, Ferjan (2010). *Cartography: Visualization of Geospatial Data*. Harlow: Prentice Hall.

KRTIČKA, Luděk (2012). *DB systém Místa Paměti – popis databázového systému* [online; cit. 2014-04-08]. Ostravská univerzita v Ostravě. Dostupné z WWW: <http://projekty.osu.cz/mistapameti/wp-content/uploads/Popis_MistaPametiDB.pdf>.

KRTIČKA, Luděk – MÁCHA, Přemysl – DAVID, Jaroslav (2013). *DB systém Místa paměti. Databázový systém pro evidenci a analýzy místních a pomístních názvů ve vztahu ke znalosti*,

- vnímání a identity obyvatel* [online]. Ostravská univerzita v Ostravě. Dostupné z WWW: <<http://www.nazvymist.cz>>.
- NOVÁKOVÁ, Božena (ed., 1991). *Zeměpisný lexikon ČSR. Obce a sídla. Stav k polovině 80. let*. Praha: Academia.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše et al. (1995). *Pomístní jména v Čechách. O čem vypovídají jména polí, luk, lesů, hor, vod a cest*. Praha: Academia.
- OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ, Libuše. MALENÍNSKÁ, Jitka (2000). *Slovník pomístních jmen v Čechách. Úvodní svazek*. Praha: Academia.
- PIRES, Matthew (2007). Investigating Non-Universal Popular Urban Toponyms: Birmingham's Pigeon Park. *Onoma* 42, s. 131–154.
- PROFOUS, Antonín (1947, 1949, 1951). *Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny I–III*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
- PROFOUS, Antonín. SVOBODA, Jan (1957). *Místní jména v Čechách IV*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
- SÆRHEIM, Inge (2007). Official Urban Naming: cultural Heritage and Identity. *Onoma* 42, s. 171–187.
- SVOBODA, Jan. ŠMILAUER, Vladimír et al. (1960). *Místní jména v Čechách V. Dodatky k dílu A. Profouse*. Praha: Nakladatelství ČSAV.
- VLČEK, Vladimír (ed., 1984). *Zeměpisný lexikon ČSR. Vodní toky a nádrže*. Praha: Academia.
- VOŽENÍLEK, Vít (2005). *Cartography for GIS: Geovisualization and Map Communication*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- ZAGÓRSKI, Zygmunt (red., 2008). *Nazewnictwo geograficzne Poznania. Zbiór studiów*. Poznań.
- ZAGÓRSKI, Zygmunt (2010). Problematyka i metody badań nazewnictwa wspólnoty miejskiej. In Sarnowska-Giefing, I. – Graf, M. (red.), *Miasto w perspektywie onomastyki i historii*. Poznań, s. 51–59.
- ZEILER, Michael (1999). *Modeling Our World: the ESRI Guide to Geodatabase Design*. Redlands: ESRI Press.

Vybrané databáze

Číselník obcí (CISOB) ČSÚ

http://www.czso.cz/csu/klasifik.nsf/i/ciselnik_obci_%28cisob%29

GeoNames

<http://geoportal.cuzk.cz>

Mapy API ver 4.8

<https://api.mapy.cz/>

Současný katastr

<http://www.cuzk.cz>

Stabilní katastr a další staré mapy

<http://archivnimapy.cuzk.cz>